Heemkundekring
Sankt-Tolbert
Vaals

Nieuwsbrief Nummer 31 - April 2012

Was Goethe in Vaals?

Betty von Clermont 1743-1784 *(Schilderij Goethe Museum Düsseldorf)*, een zus van Johann Arnold, was getrouwd met de filosoof Friedrich Heinrich Jacobi. Op Pempelfort, hun buitenverblijf bij Düsseldorf hadden zij ontmoetingen met de top van de Duitse literatuur en wetenschap in de dagen van de Verlichting (18e eeuw). Er kwamen hartelijke contacten tot stand tussen Goethe en de Jacobi's. Goethe schrijft in zijn ‚Dichtung und Wahrheit' over Betty, die hij „Mamachen" noemde: "Sie war geeignet mich völlig einzunehmen: ohne eine Spur von Sentimentalität, richtig fühlend, sich munter ausdrückend, eine herrliche Niederländerin, die ohne Ausdruck von Sinnlichkeit durch ihr tüchtiges Wesen an die Rubenschen Frauen erinnerte."

Een aantal geleerden en dichters uit de kring van Fritz en Betty Jacobi-von Clermont hebben ook Vaals bezocht. Of Goethe daarbij is geweest? Toen moeder von Clermont eens belangstellend aan haar dochter vroeg, wie toch die Goethe was, die vaker in Pempelfort kwam, kreeg zij als antwoord: "Och… een goede bekende uit Frankfurt." Als Betty had gezegd "Een knappe advocaat", zou dat bij haar moeder in goede aarde zijn gevallen, maar met de mededeling, dat die man een groot dichter was, kon zij bij haar moeder niet aankomen. Een poëet stond bij de familie von Clermont niet hoog in aanzien.

Over Johann Wolfgang von Goethe 1749-1832 (Schilderij 1828) is met betrekking tot Johann Arnold von Clermont de volgende anekdote bekend:

De zoon van de lakenfabrikant, die in Straatsburg rechten studeerde, schreef op een dag een brief aan zijn vader met daarin het verzoek of hij met een studiegenoot een paar dagen op vakantie mocht komen in het Vaalser buitenverblijf (Vaalsbroek). Von Clermont antwoordde zijn zoon onmiddellijk. "Zo'n radicaal persoon wil ik beslist niet in huis hebben", liet hij hem op niet mis te verstane wijze weten.

Waarmee Vaals een historisch bezoek van de beroemde Duitse dichter misliep. (Bron:Jan Janssen in het artikel 'Het Kastelenrijk – Kasteel Vaalsbroek van Piet Tans). Jammer, met dit afgewezen bezoek door Johann Arnold von Clermont is het Vaals van de 21e eeuw een spectaculaire mogelijkheid ontnomen om 'Goethe in Vaals' uitbundig te exploiteren.

Provincie-Nieuws (10 April 1902)

Ernstige mishandeling

Lemiers-Vaals. In ons dorpje heerscht sinds eenigen tijd twist en tweedracht. Zoo goed als de meeste inwoners staan in twee partijen op voet van oorlog tegenover elkaar. Als eerste gevolg had op Zondagavond een bloedige botsing plaats, die misschien een jeugdig menschenleven vordert. Omstreeks 8 uur bevonden zich eenige personen in de restauratie S. Naar men zegt daagde de 19-jarige K. den ruim twintig-jarigen H.Coenjaerts naar buiten. Deze, daaraan gevolg gevende, werd, buiten gekomen, dermate met een mes toegetakeld, dat hij bewusteloos neerzeeg en hevig bloedverlies leed. Geestelijke hulp was dadelijk ter plaatse. De marechaussee van Vaals werd dadelijk van dit accident verwittigd, terwijl geneeskundige hulp van elders moest ingeroepen worden. Dokter Ackens uit Gulpen vond den ongelukkige in een allererbarmelijken toestand. Het onderlijf was opengescheurd en verschillende steken aan buik en rug, zoodat dadelijk transporteering naar 't hospitaal noodig bleek. Als vermoedelijke dader werd bovengenoemde K. door de marechaussee aangehouden en naar de kazerne gevoerd. Een streng onderzoek is ingesteld en denkelijk zal dan ook de ware schuldige ontdekt worden. Gemelde H.C. was anders nog al gunstig bekend en de steun zijner bejaarde ouders.

Wat is “d’r Jap en d’r Knap”?

"D’r Jap en d’r Knap” heeft niets met “Het Hoofd van Jut” te maken, maar was in Vaals de benaming voor het "Het Rad van Avontuur". Vroeger werden o.a. op de Pastoorswei (Lindenstraat) weidefeesten gehouden waar het Rad van Avontuur / het Rad van Fortuin gedraaid werd. Een rad dat draaide langs een bord met spijkers en nummers. De man die het rad draaide had een Tsieliender (hoge hoed) op. Het nummer waarop het rad bleef stil staan won een prijs. Dat was in de volksmond "D’r Jap en d’r Knap". In 1922 werd voor het eerst door twee Vaalsenaren, een “Wiesenfest” georganiseerd. De organisatoren / initiatiefnemers waren Hein Schiffer, *´t Lakfläs-je* en Hubert Pelzer, *d´r Barong* onder de pseudonamen “*Jab än Knab*”.
Het is nu de vraag of met ‘Jap en Knap’ het rad of de initiatiefnemers wordt bedoeld wordt. Omdat én in Aken én in Vaals deze uitdrukking werd gebruikt zou het kunnen dat de Vaalsenaren deze van Aken hebben overgenomen. Wat nu de juiste achtergrond is weet niemand meer precies.
(Gegevens via A. Cransveld)

“Einrade -`Eender´ te Vaals-Holset - hoeve, kasteel, heerlijkheid”

Peter Bertram

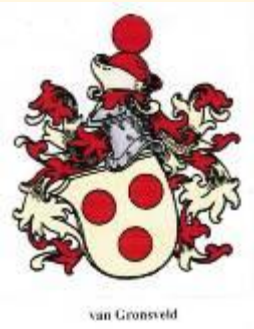

Vermoedelijk het grootste gedeelte van de Einraadse goederen en het kasteel met het panhuis en de molen van de heerlijkheid Vaalsbroek waren leengoed van de graven van Gronsveld en behoorden dus tot de zogenaamde “Gronsfeldse lenen”. De “Gronsfeldse lenen” waren een groot complex van grondbezit rond Vaalsbroek, Holset en Einrade, Harles, Vijlen, Mamelis, Vaals-Lemiers, Aken-Lemiers en Aken-Orsbach, zoals uit desbetreffende afschriften van een leenregister vanaf 1581 bekend is. Hierin zijn op dertien bladzijden weliswaar beleningen met Einrade in de 17de en 18de eeuw ingeschreven, maar de “landen” die “in den hoff van Eynraedt” behoren (percelen of hoeven of huizen), zijn helaas nooit aangegeven.
Het is niet duidelijk, hoe en wanneer dit leencomplex aan de graven van Gronsveld gekomen is. Al in 1237 bezat “Willem heer van Stolberg (en Gronsveld?) goederen bij Holset als leen van hertog Hendrik IV van Limburg”, dus was Holset, volgens van Agt, toen vermeld als Limburgs leen.
Dit en meer interessante bijzonderheden over Einrade vindt u in Themanummer 2 op 100 bladzijden inclusief 90 afbeeldingen (met een 30-tal familiewapens van de bezitters van Einrade). Het boek kost € 12,50 (excl. verzendkosten) en is op bestelling verkrijgbaar. Hiervoor kunt u inschrijven bij leo.junggeburt@planet.nl of 043-4503754. Achter in het boek komt een vermelding van de inschrijvers.

Cultuurprijs Vaals

Op zondag 22 april 2012 ontvingen het Koninklijk Mannenkoor Cecilia 1837 en de Koninklijke Harmonie St. Cecilia 1836 beiden de Cultuurprijs 2012 van de Gemeente Vaals voor bijzondere verdiensten (gedurende 175 jaar) inzake hun culturele uitstraling in en buiten Vaals. Burgemeester van Loo roemde in zijn laudatio eveneens de bindende factor beider verenigingen in de Vaalser samenleving: “Vuur zeunt sjtólts Völser tse zieë”.
Deze, voor de aanwezigen verrassende, huldiging vond plaats tijdens het Galaconcert van het Koninklijk Mannenkoor in de St. Pauluskerk: een keuze van klassiek en opera, helder toegelicht door Marijke Moraal en Jo Kern. Dirigent Emmanuël Pleijers en zijn mannen zorgden voor muzikaal vuurwerk. Daarbij hoorden zeer zeker ook de opmerkelijke

bijdragen van de solisten Angelina Ruzzafante (sopraan) en Hubert Delamboye (tenor) met aan de vleugel Paul Huijts. Voorzitter John Schwanen verwoordde zijn gevoelens van trots treffend: “Ik ben sprakeloos – Ich bin sprachlos.”
(Foto Wino Winkens: Uitreiking Cultuurprijs – Bronsplastiek van Jef Wishaupt)

Wiel Sterck

Onlangs kreeg het archief van Hkk Sankt Tolbert een stapeltje oude kranten geschonken. Deze werden doorgebladerd op zoek naar het trefwoord 'Vaals'. In de Gazet van Limburg (Woensdag 22 Oct. 1947) stond in 'Uit de Provincie' het volgende berichtje:
"Van de vrijwilligers uit Vaals keerden uit Indië terug de militairen: G. Baumans, F. Urlings en W. Sterck. De laatstgenoemde zocht reeds direct bij de komst der Amerikaanse troepen aansluiting en trok met de bevrijders Duitsland in."

Op 13 september 1944, de Amerikanen zijn pas gearriveerd op Vaalsbroek, meldt Wiel Sterck zich als eerste vrijwilliger uit Vaals. Hij kent elk hoekje in deze omgeving en daar maken de bevrijders dankbaar gebruik van. (Enkele dagen later verruilt ook de Lemiersenaar Hub Kaubo zijn burgerkleding voor een Amerikaans uniform) Wiel Sterck had na de oorlog eigenlijk met de Amerikanen naar Amerika willen gaan, maar werd opgeroepen als dienstplichtige naar Indië te gaan ivm het Nederlands-Indisch onafhankelijkheidsconflict (1945-1949). Daar ontmoette hij zijn Indische vrouw (Indonesië was toen nog Nederlands-Indië). Met haar en dochter Marjory kwam hij in 1947 terug naar Nederland. Zijn Indische (Indonesische) vrouw was in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw bij de plaatselijke bevolking bekend als vakbekwame en vriendelijke onderwijzeres aan de Openbare Lagere School in Vaals.
(Bron: Marjory Sterck; Foto uit 1945)

Schuilkelders –bunkers in Vaals

Een schuilkelder is een kelder om de bevolking te beschermen tegen een luchtaanval en andere soorten van gevaar. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn in Vaals door particulieren op grote schaal schuilkelders gebouwd om zich te beschermen tegen luchtaanvallen. Het ging vooral om een veilig onderkomen te hebben in de nachten dat geallieerde vliegtuigen overvlogen om bombardementen uit te voeren op Aken. Hierbij kwam het regelmatig voor dat de bommen te vroeg gedropt werden en op Vaals terechtkwamen, met alle verschrikkelijke gevolgen van dien.
Per slot van rekening zaten alle Vaalsenaren bij bombardementen in hun eigen kelder, de ene was groter de andere kleiner en waar mogelijk met de buurkelder verbonden om een vluchtweg mogelijk te maken.
Echte centrale schuilkelders die normaliter voor heel veel bewoners een onderdak bieden heeft Vaals maar een enkele gekend (Bröcheler Tentstraat).

De cementfabriek van Vijlen, waar ook veel Vaalsenaren hebben geschuild was de enige openbare schuilplaats waar meer dan honderd mensen tegen bombardementen beschermd waren. In Duitsland werden deze publieke schuilkelders 'Luftschutzbunker' genoemd en voor iedereen toegankelijk.

Foto (1942) Schuilbunker Heuvel Vaals: v.l.n.r.: Joep Brassé, Johan Bindels, Jan Brinkman. (Uit: familiealbum Brinkman).

Gastlessen

Heemkundekring Sankt Tolbert verzorgt (op verzoek) in mei gastlessen op drie scholen van de Gemeenschap van Scholen in de gemeente Vaals, nl. De Kleine Wereld-Vaals, Op de Top-Vijlen en de Cathabel in Lemiers. Deze lessen worden gegeven in het kader van het schoolproject Tweede Wereldoorlog.
De vertegenwoordigers van de heemkundekring (Jan Francotte, Herbert Kuijpers en Leo Junggeburt) zijn drie middagen op deze scholen aanwezig en presenteren fotomateriaal van de Einmarsch en de Bevrijding van Vaals (1940-1944), laten resten van oorlogsmateriaal zien en vertellen het verhaal van verzetstrijder Jozef Francotte.

Dodenherdenking

Op de foto *(Familiealbum Vanhouttem)* de begrafenis van Jozef Vanhouttem in het oorlogsgraf op het kerkhof aan de Seffenterstraat.

Tijdens de Duitse inval op 10 mei 1940 moesten twee Vaalser militairen elders in de provincie hun leven laten.Bij gevechtshandelingen in de buurt van Born sneuvelde korporaal Johan Jozef Vanhouttem, terwijl soldaat Pieter Jozef Scheffers in Meeswijk (B) nabij Berg aan de Maas, bij de verdediging van een kazemat omkwam.
Op 4 mei 2012 is de Dodenherdenking voor alle slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog bij het oorlogsmonument op het von Clermontplein. Om 19.45 uur is er een stille tocht vanaf de St. Pauluskerk via de Kerkstraat en Bergstraat naar de binnenplaats van De Kopermolen. Hier vindt de herdenking plaats: kranslegging, gedichten, kaarsenceremonie, stilte, toespraak door de burgemeester, hijsen van de vlag en het zingen van het Wilhelmus.

Burgemeester Rhoen

Sylvia Verbeek-Soons (kleindochter van burg. Rhoen en lid van Hkk Sankt Tolbert) schrijft:
"Wel leuk te melden is dat vrijdag jl. (23-3-2012) mijn grootvader Rhoen *(burgemeester in Vaals van 1917-1941 en van 1944-1950)* gehuldigd is met een plaquette in Bocholtz. Het was een heel feestelijke, zonovergoten middag, waar zijn kleinkinderen weer (evenals bij de straatnaamgeving in Vaals op 25-6-2010) van genoten hebben. We zijn trots op hem!"

Uit familiealbum Rhoen: Familie Rhoen-Muskens 1946

Wie – Wat - Waar - Wanneer – Waarom

Welke personen?

Arthur Cransveld probeert al langere tijd te achterhalen wie er op deze foto's (krantenknipsels) staan. De buurvrouwen (links) staan voor het pand von Clermontplein nr. 48 en het jongetje voor de vroegere poort aan het von Clermontplein. Het moet omstreeks 1940 zijn.

Als u deze 'ouw Völser' kent, mail dan naar acransveld@home.nl Heeft u ook een vraag voor de zoekrubriek van de Nieuwsbrief, geef deze dan door aan leo.junggeburt@planet.nl

Citaat van de maand

"Nostalgie is een verlangen, niet zozeer om daadwerkelijk terug te zijn in de verleden tijd, want dat zou absurd zijn, maar om een gevoel uit het verleden terug te vinden; niet hoe het werkelijk was, maar hoe het voelde." *(NRC Weekend 14, 15 april 2012)*

100 jaar geleden

Bezorgdheid van de heemkundigen om de toestand van monumentale gebouwen is niet alleen iets van deze tijd. Honderd jaar geleden lezen we in de Nieuwe Rotterdamsche Courant (24-4-1912) de volgende brief:
Lemiers (Ingezonden)
Wie heeft het onmiddellijke toezicht over de Karel de Groote-kapel te Lemiers bij Vaals? Een vraag bij wijze van eerbiedige overdrachtsonderteekening aan onze regeering gedaan.
Een jaar geleden werd gewezen op een bres in de onderbouw der kapel. Die werd na eenigen tijd aangevuld. Thans is boven aan den toren (aan de westzijde) sedert lang een opening van meer dan een vierkanten meter: de leidekking geheel er uit; een dwarsbalk ontbreekt, een andere is geheel vermolmd. Aan de ramen bengelt een ijzeren stang.
Vooral tegen den tijd dat vreemdelingen het dorp komen bekijken, zou eenige voorziening niet onraadzaam zijn. Anders zegt men allicht van de kapel, landsgedenkteeken: De loin, c'est quelque chose; de près, ce n'est rien.
Met dankzegging voor de plaatsing.
Hoogachtend, R. Vorstman, Lemiers bij Vaals, 23 April 1912.

Wilt u meer lezen over de St. Catharinakapel, bezoek dan de website van heemkundekring 'De Auw Kapel': www.deauwkapel.nl

Foto (1947): Collectie Heemkundekring Sankt Tolbert

Diapresentatie

Iwan Jungbluth geeft tijdens de bijeenkomst van Hkk Sankt Tolbert op 27 april a.s. een diapresentatie over zijn boek ‚*Der Bärrech, die Neutralität, der Schmuggel'*:
„Kelmis, gelegen im Dreiländereck Belgien, Deutschland und den Niederlanden, kann auf eine 600 Jahre alte Bergbaugeschichte zurückblicken. Die prägnantesten Jahre im Erzabbau (um 1837) waren eng verbunden mit der Ansiedlung der Bergwerksgesellschaft „Vieille-Montagne" im Ort.
Was verbirgt sich hinter den Begriffen „Neutralität", „Das Leben mit dem Bärrech" und „Der Schmuggel"? War das neutrale Gebiet ein Eldorado der Gesetzlosigkeit? Wie gestaltete sich das gesellschaftliche Leben in dieser Zeit? Welche Lebensbedingungen bescherte die neutrale Zeit unseren Vorfahren?"
Het boek is in te zien en te koop (€ 29) na de presentatie.

Vol(s)zin

„Et schönste Öcher Platt, dat weät e Vols jesproche" *(Theo Valkenberg in een mail aan de heemkundekring)*

Internet

- Nieuwe website: www.limburgserfgoed.nl. Via deze site kan informatie over musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen in Limburg snel en gemakkelijk worden gevonden. Hierop staan ook een groot aantal monumenten uit Vaals.
- Geschiedenis van Maastricht: www.theobakker.net/menu_maastricht_pdf.html
- Zie onze vernieuwde website www.sankttolbert.nl – nu een slide-show op de openingspagina (tekeningen van Al Hellebrand) en enkele nieuwe knoppen.

Uit de Jaarvergadering

30 maart 2012
Het jaar 2011 was wel een gedenkwaardig jaar in de verenigingsgeschiedenis van Hkk Sankt Tolbert:

- Het verenigingsgebouw Óp Sankt Tolbert, Bloemendalstraat 11A, is gerestaureerd en op 13 februari 2011 officieel geopend.
- De heemkundekring heeft in 2011 zijn zichtbaarheid in Vaals en daarbuiten vergroot door een aantal zeer aansprekende activiteiten.
- De kasrevisoren melden: de boekhouding over het jaar 2011 is in orde bevonden - ordentelijk, accuraat en transparant.
- Het ledenaantal is in 2011 met 65% gegroeid.
- De overige feiten van het afgelopen jaar, dat wil zeggen het complete jaarverslag, kunt u bij het secretariaat verkrijgen

Nu is ook de voorkant (foto) van het verenigingsgebouw Óp Sankt Tolbert klaar.

Nieuwe leden

Als nieuw lid van de Heemkundekring Sankt Tolbert werden ingeschreven:

- Jo Franssen (Vaals)
- Ad Mommer (Eindhoven)

De vereniging telt nu 209 leden.

Activiteitenagenda

Woensdag 24 april om 11.00 uur:
Begin restauratie Obelisk door fr. Leo Disch en de firma Moonen-Wanders.
Vrijdag 27 april om 19.30 uur:
Bijeenkomst van Heemkundekring Sankt Tolbert in het verenigingsgebouw aan de Bloemendalstraat 11A.
Vrijdag 4 mei (jaarlijks) 19.00-20.30 uur:
Dodenherdenking bij oorlogsmonument op het von Clermontplein in Vaals.
Di 8, Do 10. Di 15 mei:
Gastlessen op 3 basisscholen in de gemeente Vaals.
Vrijdag 11 mei om 20.00 uur:
Dialectavond van D'r Wauwel in D'r Heidsjer Tref in Spekholzerheide.
Vrijdag 25 mei om 19.30 uur:
Bijeenkomst van Heemkundekring Sankt Tolbert in het verenigingsgebouw aan de Bloemendalstraat 11A.
Zondag 27 mei om 11.15 uur:
Uitwisseling Gemeenten Vaals-Plombières (50 personen)

Speciale verjaardagen (70+) van Sankt Tolbert – leden

Mei 2012

- Dolf Lamsfus (2-5-1937)
- Rob Mélotte (17-5-1938)
- Hanneke Leenders-Amkreutz (19-5-1937)
- Herman Janssen (21-5-1920)
- Jan Jansen (29-5-1940)

Allen van harte proficiat!

Reageren
De nieuwsbrief is een maandelijkse uitgave van heemkundekring Sankt Tolbert (inhoud: Leo Junggeburt; opmaak Marcel Wolff). Wilt u meer weten over de heemkundekring Sankt Tolbert, een bijdrage leveren aan deze nieuwsbrief of heeft u een interessante mededeling, kijk dan op de website www.sankttolbert.nl of mail naar sankttolbert@gmail.com. De nieuwsbrieven staan ook in pdf-formaat op de website. Deze kunt u downloaden. Tevens kunt u op de site aangeven als u de nieuwsbrief niet meer wilt ontvangen.